

تحلیلی بر شاخص‌های کیفی مسکن در راستای امنیت اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین (نمونه: محله علی‌آباد در شهر خرم‌آباد)

مرتضی اسمعیل‌نژاد

استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه بیرجند

آفرین ملکی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری از دانشگاه سیستان و بلوچستان، amaleki762@gmail.com

سمیه باوفا

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم از دانشگاه آزاد مازندران

زهرا صیادی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی از دانشگاه سیستان و بلوچستان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۲/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۳/۳۱

چکیده

در حال حاضر سرعت توسعه شهری از ظرفیت و توانایی دولت و شهرداریها در گسترش زیرساخت‌ها و ارائه خدمات و ایجاد اشتغال پیشی گرفته است، در نتیجه پدیده اسکان غیررسمی به سرعت و بصورتی بی‌قاعده گسترش یافته است. آمارها حکایت از آن دارند که بین ۲۰ تا ۳۰ درصد جمعیت کلان‌شهرها و حتی بسیاری از شهرهای متوسط در زیستگاههای نابسامان و در حاشیه شهرها اسکان گرفته‌اند که این مناطق جایگاه فقیرترین گروههای جمعیت شهری هستند. مشخصه اصلی اکثر مناطق حاشیه‌نشین، مسکن غیراستاندارد و بی‌کیفیت با پایین‌ترین سطح برخورداری از خدمات اساسی شهری و میزان پایین امنیت اجتماعی به جهت وجود افراد بدهکار و عدم استقرار نیروی انتظامی در محدوده می‌باشد. خرم‌آباد یکی از شهرهای کشور است که مثل خیلی از شهرها با پدیده‌ی اسکان غیررسمی مواجه است. آمارها نشان می‌دهند که ۵/۹۲ درصد از کل محدوده قانونی شهر خرم‌آباد، بافت‌های حاشیه‌ای می‌باشند که جمعیتی در حدود ۱۱۴۰۰۰ نفر را در خود جای داده‌اند. این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد، که در آن به بررسی مسکن با تأکید بر میزان برخورداری مسکن از خدمات اساسی شهری در محله حاشیه‌ای علی‌آباد در شهر خرم‌آباد پرداخته شده و سپس امنیت اجتماعی در این محدوده از شهر مورد تحلیل قرار گرفته و در نهایت فرضیه تحقیق با استفاده از ضریب همبستگی اسپرمن مورد آزمون قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ۳۴/۱ درصد مسکن محله دارای آشپزخانه و حمام، ۳۱/۱ درصد دارای آب لوله کشی مجاز، ۹/۴۶ درصد دارای گاز لوله کشی و ۸۷/۴ درصد ابنیه محله از مصالح نامرغوب و بی‌دوام ساخته شده‌اند. وجود فحشا، اعتیاد اکثر افراد محل به مواد افیونی و امنیت پایین محدوده به جهت وجود افراد بدهکار و عدم استقرار نیروی انتظامی در محدوده؛ نیز موارد مشاهده شده در محدوده مورد مطالعه از نقطه نظر امنیت اجتماعی می‌باشند.

واژگان کلیدی: حاشیه‌نشینی، خدمات شهری، امنیت، علی‌آباد، خرم‌آباد.

مقدمه

با آغاز انقلاب صنعتی در کشورهای اروپای غربی، توزیع و افزایش سریع جمعیت در مناطق شهری آغاز شد. در همه جا جمعیت از مناطق روستایی کنده شده و در مناطق شهری اسکان می‌یافت (عظیمی، ۱۳۸۱: ۲۲). در حرکت سریع جمعیت روستایی به شهرها که با فقر اقتصادی مهاجرین توأم بوده (عابدین درکوش، ۱۳۸۶: ۱۴۸)، همه‌ی مهاجران قادر به سکنی‌گزینی در محلات استاندارد شهر نبودند؛ لذا مکان‌هایی را متناسب با درآمد خود انتخاب می‌کردند که دارای پایین‌ترین سطح استاندارد از لحاظ زندگی باشند (شکوئی، ۱۳۷۳: ۱۷۰). در چنین روندی شهرها به ویژه شهرهای میلیونی کشورهای در حال توسعه به شکل غم‌انگیزی مکان تمرکز فقر شده (Hall & Ulrich, 200: 14) و پیامد آن نیز شکل‌گیری اسکان غیررسمی و شرایط بدمسکنی است. بی‌گمان این پدیده در شهرهای موجود در نظام سرمایه‌داری پیرامونی از ابعاد وسیع‌تر و حادث‌تری برخوردار است (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۳۰). این نوع شهرنشینی در کشورهای وابسته به نفت از جمله ایران نیز مسائل و مشکلات عدیده‌ای را بوجود آورده است (نیرو، ۱۳۸۷: ۱۶)، زیرا شهرنشینی در این کشورها بر اساس بسط نامکفی اقتصاد شهری و ماهیت پوشش صنعتی شدن (یعنی جایگزینی واردات) و نوع این صنعت (بیشتر سرمایه‌بر است تا کارگربر) باعث بروز شهرنشینی وابسته و حاشیه‌نشینی شده است (حسامیان و همکاران، ۱۳۷۷: ۱۰۰). ۲۰ الی ۶۰ درصد ساکنان مناق شهری کشورهای در حال توسعه را ساکنین غیررسمی تشکیل می‌دهد (اطهاری، ۱۳۷۴: ۵۹). دولت‌های این کشورها تمایلی به تأمین مسکن با استاندارد بالا ندارد و یا از عهده آن برنمی‌آیند (پاتر و ایونز، ۱۳۸۴: ۲۱۱). گزارش نهایی کمیسیون برانت، آشکارا مسکن را به عنوان یکی از نیازهای کلیدی جنوب یا جهان در حال توسعه شناخت (Hewitt, 1998: 413). زیرا یکی از مهم‌ترین نمادها در شناخت اسکان غیررسمی، شاخص‌ها و ویژگی‌های ساختاری مسکن می‌باشد (UN-Habitat, 2005). در بسیاری از موارد، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در میزان رضایتمندی فرد از سکونت در یک محله، مسکن و شرایط محیطی آن می‌باشد (Westaway, 2006: 187). بنابراین به نظر می‌رسد یکی از بهترین راه‌های شناخت شیوه‌های گوناگون زندگی، تأکید بر نوع مسکن و شاخص‌ها و شرایط ساختاری آن می‌باشد (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۳۰). در کشور ما اسکان غیررسمی با رشدی سریع‌تر از رشد شهرنشینی به تعبیری رسمی، مواجه بوده و برآورد می‌شود که یک پنجم جمعیت شهری در اینگونه سکونتگاهها مستقر باشند (صرافی، ۱۳۸۱: ۵). شهر خرم‌آباد نیز به مانند بسیاری از شهرهای کشور با مشکل حاشیه-

نشینی و اسکان غیررسمی مواجه می‌باشد. حدود ۵/۹۲ درصد از کل محدوده قانونی شهر خرم‌آباد را بافت‌های حاشیه‌ای تشکیل می‌دهند که جمعیتی در حدود ۱۱۴۰۰۰ نفر را در خود جای داده‌اند. در این تحقیق سعی بر این است به بررسی مسکن با تأکید بر میزان برخورداری مسکن از خدمات اساسی شهری در محله حاشیه‌ای علی‌آباد در شهر خرم‌آباد پرداخته شود و سپس امنیت اجتماعی در این محدوده از شهر مورد تحلیل قرار گرفته و در نهایت فرضیه تحقیق با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد آزمون قرار گیرد. در همین راستا در تحقیق فوق فرضیه زیر مورد آزمون قرار می‌گیرد: به نظر می‌رسد بین شاخص‌های کیفی مسکن (کیفیت بنا، قدمت بنا، وسعت بنا و لوازم و تسهیلات ساختمان) در بافت حاشیه‌نشین شهر خرم‌آباد با امنیت حاکم رابطه معنی‌داری وجود دارد.

تعریف حاشیه‌نشین

مناطق زاغه‌نشین، آلونک‌نشین، کپر‌نشین و در مفهوم کلی‌تر حاشیه‌نشین بخش‌های مورد غفلت واقع شده‌ای از شهر هستند که شرایط زندگی و مسکن در آنجا بشدت پایین و نامناسب است. زاغه‌ها مناطقی هستند که مهاجران فقیر و مصیبت‌زده روستایی اولین خانه ارزان و کوچک خود را در آنجا بنا کرده و شروع به جستجو برای یافتن کار و شغل مناسب در همان حوالی می‌کنند. بنابراین مشاهده می‌شود که قسمت عمده‌ای از زاغه‌ها در همجواری مناطق صنعتی یا در محیط‌های تجاری قرار گرفته‌اند. تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که هر چند میزان فعالیت‌های صنعتی در محلی بیشتر باشد، تعداد زاغه‌نشینان هم در آن مکان بیشتر خواهد بود. زاغه‌ها معمولاً در مکان‌هایی پدید می‌آیند که به هیچ‌عنوان برای سکونت انسان مناسب نیستند. اغلب این سکونتگاه‌ها بر روی اراضی حاشیه‌ای شهر که ارزش بسیار کمی دارند واقع شده‌اند، مناطقی مانند دامنه تپه‌های اطراف شهر، زمین‌های مرطوب و مردابی، زمین‌های اطراف محل انباشت زباله‌های شهری، زیر کابل‌های فشار قوی، حاشیه رودخانه‌ها و نیز مکان‌هایی که در معرض خطر سیل بوده و سیلاب‌های موسمی در آنجا رخ می‌دهد (سازمان نوسازی و بهسازی شهر خرم‌آباد، ۱۳۸۶: ۴). حاشیه‌نشین هم فردی است که در محدوده زندگی اقتصادی و اجتماعی شهر زندگی می‌کند، ولی جذب نظام اقتصادی و اجتماعی متعارف شهر نشده است (حاج یوسفی، ۱۳۸۱: ۱۵).

بافت‌های حاشیه‌ای (سکونت‌گاه‌های غیررسمی)

بافت‌هایی هستند که بیشتر در حاشیه شهرها و کلانشهرهای کشور قرار دارند و خارج از برنامه رسمی توسعه شکل گرفته‌اند. ساکنین این بافت‌ها را گروه‌های کم درآمد و مهاجران روستایی و تهیدست شهری تشکیل داده و فاقد ایمنی، استحکام، امنیت اجتماعی، خدمات و زیرساخت‌های شهری در اثر ساخته شدن با سرعت زیاد می‌باشند (حبیبی و دیگران، ۱۳۸۶: ۶۲).

علل پیدایش و رویش اسکان غیررسمی

در تبیین پدیده‌ی اسکان غیر رسمی باید به علل گوناگونی در سطوح مختلف اشاره نمود که البته با توجه به زمینه‌های مشخص جوامع، اثربخشی و چیرگی هر یک از علل متفاوت می‌شود. نخستین علت در سطح کلان را باید ساختاری دانست که بر اساس سازوکار تبعیض‌آمیز و فقرزا بر پایه‌ی توزیع غیرعادلانه‌ی منابع قدرت، ثروت و درآمد در جریان است (UNDP, 1997). تجلی فضایی این سازوکار در سطح کشور، عدم تعادل‌های منطقه‌ای و در سطح منطقه‌ای و محلی، رجحان فضاهای برگزیده‌ای همچون شهرهای بزرگ و محلات ثروتمندان در برابر دیگر نواحی و مراکز زیست و فعالیت است که به حرکت منطقی جمعیت‌های مهاجر به سوی کانون‌های برگزیده می‌انجامد. از آنجا که این جمعیت عمدتاً همچون پناه-جویان اقتصادی بدون توجه به قابلیت‌های طبیعی و ظرفیت‌های انسان‌ساخت مقصدشان در پی دسترسی به فرصت‌های اشتغال و درآمد سرازیر می‌شوند، تقاضای ناگهانی و پرشتابی برای اسکان خود در نواحی محدودی به وجود می‌آورند (Hodder, 2000: 97-99)؛ این تقاضا باعث افزایش قیمت‌ها، کاهش ذخیره‌ی مسکن، نارسایی خدمات شهری و اشباع شبکه‌های زیربنایی می‌شود. در چنین شرایطی مهاجرین کم‌درآمد، توان استفاده از بازار رسمی زمین و مسکن را نداشته و با اصرار بر لزوم استقرار خود در همان ناحیه، فضایی ناخوشایند و نامطمئن، لیکن ارزان‌تر را در بازار غیررسمی زمین و مسکن تهیه می‌کنند (صرافی، ۱۳۸۱: ۶).

مسکن و ویژگی‌های مسکن مناسب

بدون تردید مسکن اهمیت بنیادی در ترقی انسان دارد (King and Aldershot, 2005: 605). مفهوم مسکن علاوه بر مکان فیزیکی، کل محیط مسکونی را نیز در بر می‌گیرد؛ که شامل کلیه خدمات و تسهیلات ضروری مورد نیاز برای بهزیستن خانواده و طرح‌های اشتغال، آموزش و بهداشت افراد است.

در واقع تعریف و مفهوم عام مسکن یک واحد مسکونی نیست، بلکه کل محیط مسکونی را شامل می‌شود (مخبر، ۱۳۶۳: ۱۷). در مفاهیم کلی، ساختار یک ناحیه حاشیه‌ای با انبوهی از جمعیت و مسکن غیر استاندارد مشخص می‌شود (Rice, 2008: 208). اساساً کیفیت مسکن موجود وابسته به ویژگی‌های اجتماعی و فیزیکی منطقه‌ی پیرامونی است که مسکن در آن واقع گردیده است (Gootdiener and Buddy, 2005). اطلاعات مربوط به مسکن استاندارد شامل، تعداد مسکن موجود، تعداد خانوارهای فعلی، تراکم نفر و خانوار در واحد مسکونی و اتاق، مصالح بکار رفته در ساختمان، عمر ساختمان، نوع مالکیت واحدهای مسکونی، سطح زیربنا و لوازم و تسهیلات مسکونی مانند: توالت، دستشویی، آشپزخانه، آب لوله‌کشی، گاز، تلفن، برق، فاضلاب و وسایل گرمایش و سرمایش است (پورمحمدی، ۱۳۸۲: ۶۴).

روش تحقیق

این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز در تحقیق مشتمل بر مطالعات کتابخانه‌ای و روش میدانی می‌باشد. در تحقیق حاضر پس از جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از محدوده مورد مطالعه، میزان برخورداری مسکن از خدمات اساسی شهری در محله حاشیه‌ای علی‌آباد مورد بررسی قرار می‌گیرد، سپس امنیت اجتماعی در این محدوده از شهر مورد تحلیل قرار گرفته و در نهایت فرضیه تحقیق با استفاده از نرم‌افزار spss مورد آزمون قرار گرفته می‌گیرد. لازم به ذکر است که محله علی‌آباد از دو بخش فرسوده و حاشیه‌ای (حاشیه‌نشین) تشکیل شده که در این تحقیق ما به بررسی و تحلیل بخش حاشیه‌ای این محله از شهر خرم‌آباد می‌پردازیم.

موقعیت جغرافیایی و سابقه تاریخی شهر خرم‌آباد

شهر خرم‌آباد با موقع جغرافیایی به طول ۴۸ درجه و ۲۲ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۳ درجه و ۲۹ دقیقه در ارتفاع ۱۱۷۱ متری از سطح دریا قرار دارد. این شهر در درون دره‌ای قرار گرفته که رودخانه خرم‌آباد با جهتی شمالی - جنوبی از خط‌القدر آن می‌گذرد. قسمت شمالی شهر منظره‌ای کوهستانی و ناهموار و جنوب آن چشم اندازی تقریباً جلگه‌ای دارد. شکل‌گیری کالبد شهر خرم‌آباد متأثر و تابع طبیعت آن است، هر کجا دره اندکی باز و شیب‌های کناری ملایم‌تر شده و اجازه‌ی زیست به انسان داده، شهر به آن سو

گسترش یافته و هر کجا دره تنگ شده، شهر باریک و کشیده شده است. در واقع شهر شکل خطی باریک و کشیده، گاه پهن و متورم دارد (پژوهشکده اقتصاد، ۱۳۸۴: ۱۴۷). برخی از جغرافیا نویسان و مورخان معتقدند که مرکز اولیه خرم‌آباد خایدالو بوده است. برخی نیز معتقدند که شهر کنونی خرم‌آباد بر خرابه‌های شهر شاپورخواست بنا شده است (قاسمی، ۱۳۷۵: ۱۱). "فرانک هول" استاد دانشگاه رایس امریکا در پژوهش‌های خود طی سال‌های ۴۳-۱۳۴۲ درباره خرم‌آباد چنین می‌نویسد: بهترین اطلاعات ما راجع به سکونت و نحوه امرار معاش انسان‌های اواخر دوره چهارم زمین شناسی مربوط به دره خرم‌آباد واقع در جنوب غرب ایران است. به نظر بسیاری از محققان شهر فعلی خرم‌آباد زمانی شهر مهم عیلامی یعنی خایدالو بر جای آن قرار داشته است. همچنین بسیاری از محققان براین عقیده هستند که شهر قدیمی شاپورخواست در دوره ساسانی و قرن نخست هجری در مکان شهر قدیمی خایدالو و مکان فعلی شهر خرم‌آباد قرار داشته است (www.wikipedia.org). شهر خرم‌آباد از آغاز تأسیس تاکنون، تمدن‌هایی از قبیل کاسی‌ها، بابلی‌ها، عیلامی‌ها، ساسانیان، سلجوقیان و خوارزمشاهیان را به خود دیده است (گروه آموزشی جغرافیای استان لرستان، ۱۳۷۶: ۳۲)

بافت حاشیه ای و اسکان غیر رسمی در شهر خرم آباد

در شهر خرم آباد به علت شرایط و موقعیت خاص جغرافیایی (وجود سرما در فصل زمستان) امکان زاغه نشینی و کپر نشینی همانند بعضی از شهرهای کشور مثل شهر بندرعباس و مناطق گرمسیری وجود ندارد، لذا اکثریت ساکنین مناطق حاشیه نشین اقدام به ساختن خانه های آجری و مصالح ساختمانی ارزان قیمت می نمایند.

بطور کلی و بر اساس مطالعات انجام شده ، حاشیه نشینان خرم آباد از چند گروه تشکیل شده اند:

- ۱- کسانی هستند اهل شهر خرم آباد که از نظر اقتصادی جز طبقات محروم جامعه شهری هستند و چون در محدوده شهر قادر به اجاره بها و یا خرید خانه نیستند لذا در نقاط حاشیه شهر اقدام به احداث یا خرید سرپناهی نموده اند.
- ۲- خانوارهایی هستند که از روستاهای اطراف شهر خرم آباد یا روستاهای شهرهای همجوار بنا به شرایط اجتماعی و مشکلات اقتصادی از جمله نداشتن زمین و امکانات کشاورزی و نداشتن درآمد کافی

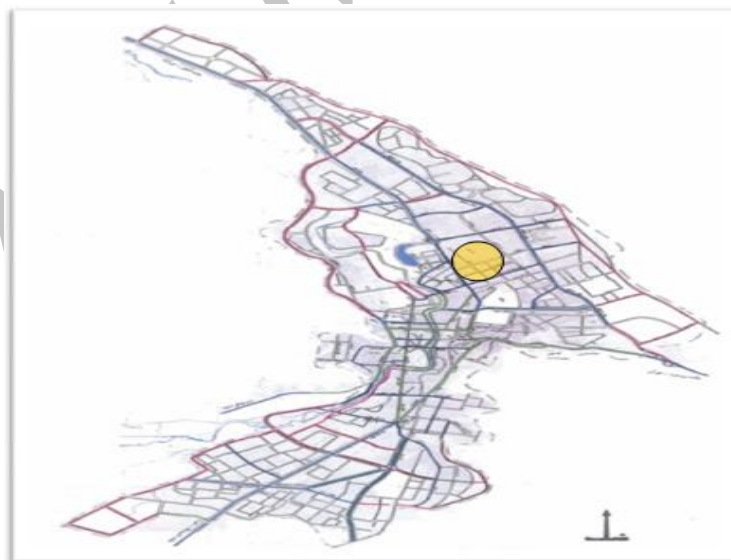
و نیز جاذبه زندگی شهری از زادگاه و دیار خود کنده و به امید زندگی بهتر به این نقاط مهاجرت کرده‌اند و اکثر قریب به اتفاق خانوارهای حاشیه‌نشین از همین گروه هستند.

۳- گروه سوم که نسبت به گروه قبل تعداد کمتری هستند، خانوارهایی هستند که از استان‌های دیگر به علت نبود شغل مناسب در محل خود و وجود تعدادی از اقوام خود در محلات حاشیه‌ای شهر، به این مکان‌ها مهاجرت کرده و بر تعداد حاشیه‌نشینان و آسیب‌آفرینان اجتماع شهری می‌افزایند (سازمان نوسازی و بهسازی شهر خرم‌آباد، ۱۳۸۶: ۲۳).

یافته‌های تحقیق

سکونتگاه غیر رسمی (حاشیه‌ای) و فرسوده محله علی‌آباد

محله علی‌آباد در جنوب شرقی شهر خرم‌آباد در دامنه کوه شیرکشان در ورودی شمالی شهر واقع گردیده است. این محله یکی از قدیمی‌ترین محلات شهر می‌باشد که به مرور زمان به طرف دامنه‌ها و شیب‌های تند منطقه توسعه یافته و بتدریج بافت‌های حاشیه‌ای فعلی را بوجود آورده است. محله علی‌آباد از دو بخش فرسوده و حاشیه‌ای (حاشیه‌نشین) تشکیل شده که در این تحقیق ما به بررسی و تحلیل بخش حاشیه‌ای این محله از شهر می‌پردازیم.



شکل شماره ۱- موقعیت محله علی‌آباد در شهر خرم‌آباد، مأخذ: سازمان نوسازی و بهسازی شهر خرم‌آباد

بررسی وضع موجود بخش حاشیه ای محله علی آباد

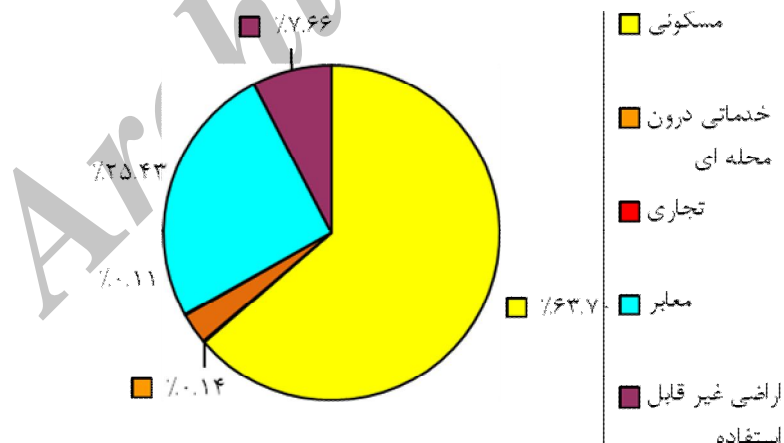
کاربری اراضی در وضع موجود

جدول شماره ۱- کاربری اراضی محله علی آباد در وضع موجود

ردیف	کاربری	تعداد پلاک	مساحت (مترمربع)
۱	مسکونی	۴۷۳	۳۵۰۷۵
۲	تجاری بدون پروانه کسب	۵	۶۰
۳	خدماتی درون محله ای	۱	۷۵
۴	خدماتی برون محله ای	۱۶	۱۶۳۵
۵	مغایر	--	۱۴۰۰۰
۶	اراضی غیر قابل استفاده (صخره)	--	۴۲۱۵
	جمع	۴۹۰	۵۵۰۰۰

مأخذ: سازمان نوسازی و بهسازی شهر خرم آباد

با نگاهی به جدول کاربری اراضی مشاهده می شود که، کاربری مسکونی به مساحت ۳۵۰۷۵ مترمربع بیشترین کاربری در سطح محله و کاربری تجاری بدون پروانه کسب نیز با ۶۰ متر مربع کمترین کاربری در سطح محله می باشد. کاربری تجاری در این محله بصورت چند مغازه محقر و بدون جواز تجاری و در حد برآورده کردن نیازهای معمولی و روزمره ساکنین توسط خود ساکنین شکل گرفته است.



شکل شماره ۲- نمودار کاربری اراضی محله علی آباد در وضع موجود

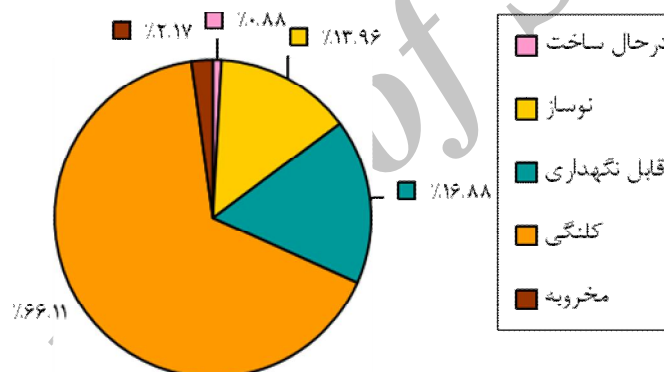
کیفیت پلاک‌های وضع موجود

جدول شماره ۲- کیفیت مسکن محله علی آباد

ردیف	کیفیت	تعداد پلاک	مساحت (مترمربع)
۱	در حال ساخت	۳	۳۲۲
۲	نوساز	۸	۵۱۳۵
۳	قابل نگهداری	۶۰	۶۲۱۰
۴	کلنگی	۴۱۱	۲۴۳۱۸
۵	مخروبه	۸	۸۰۰
	جمع	۴۹۰	۳۶۷۸۵

مأخذ: سازمان نوسازی و بهسازی شهر خرم آباد

مشاهده می‌شود که بناهای کلنگی با ۲۴۳۱۸ متر مربع مساحت بیشترین ابنیه محله را به لحاظ کیفیت بنا به خود اختصاص داده‌اند، که این میزان بناهای کلنگی در یک محله نشان از فرسودگی شدید مسکن و بافت کالبدی محله دارد.



شکل شماره ۳- نمودار کیفیت مسکن محله علی آباد

آسیب‌شناسی بافت حاشیه‌ای محله علی آباد

۱- آسیب‌شناسی کالبدی:

- عدم وجود دسترسی‌های مناسب سواره و پیاده بخصوص بهنگام وقوع حوادث غیر مترقبه که امداد رسانی را دچار مشکل خواهد نمود؛
- استحکام پایین ابنیه، بطوریکه ۶۶/۱۱٪ از بناهای محدوده کلنگی می‌باشند؛
- عدم وجود فاضلاب جهت دفع آب‌های سطحی؛

- مشکل روشنایی معابر بهنگام تاریکی هوا؛
- وجود مناطق خطرناک و خطر سقوط افراد یا وسایط نقلیه از آن و عدم تعبیه هیچگونه حفاظ؛
- عدم وجود ایستگاه پمپاژ آب ، بطوریکه پلاک های واقع در ارتفاع تنها در ساعات آخر شب می توانند از آب تصفیه شده استفاده کنند؛
- گازرسانی ناقص؛
- نبود محیطی مناسب برای گذراندن اوقات فراغت ساکنین بخصوص کودکان و جوانان؛
- نمای بسیار زشت محدوده بدلیل قرار گرفتن در ارتفاع و در کنار جاده ترانزیت شهر که چهره ای ناخوش آیند به شهر داده است.

۲- آسیب شناسی اجتماعی :

- اعتیاد اکثر افراد محل به مواد افیونی؛
 - وجود فحشا؛
 - پایین بودن سطح زندگی بدلیل پایین
 - امنیت پایین محدوده به جهت وجود
 - بودن سطح درآمد ساکنین؛
 - افراد بزهکار و عدم استقرار نیروی
 - بی کاری ؛
 - انتظامی در محدوده؛
 - فرهنگ پایین؛
 - - پایین بودن سطح سواد ساکنین؛
 - بهداشت بسیار پایین محدوده.
- طبق بررسی های بعمل آمده، معیشت ساکنین محدوده مطالعاتی از دستفروشی، کارگری و اعمال خلاف از جمله فروش مواد مخدر تأمین می گردد.

مقایسه محله علی آباد و شهر خرم آباد

جدول شماره ۳- خدمات اساسی شهری در محله علی آباد و شهر خرم آباد

عنوان	آمار محله علی آباد	آمار شهر
درصد خانه های دارای آشپزخانه و حمام	۳۴/۱	۷۸
درصد خانه های دارای آب لوله کشی مجاز	۳۱/۱	۹۷/۶
درصد خانه های دارای برق مجاز	۵۹/۸	۹۹/۱
درصد خانه های دارای تلفن	۱۳/۱	۷۱/۵۵
درصد خانه های دارای گاز لوله کشی	۹/۴۶	۶۰/۳
درصد خانه های دارای کولر	۲۰	۸۵/۱۹
تعداد نفر به ازاء هر اتاق	۴/۱۹	۱/۷۵
بناهای ساخته شده از مصالح نامرغوب	۸۷/۴	۲۵/۱۴

مأخذ: سازمان نوسازی و بهسازی شهر خرم آباد

در این قسمت به مقایسه ای بین مساکن محله علی آباد در شهر خرم آباد و شهر خرم آباد به لحاظ میزان برخورداری از خدمات اساسی شهری و مسکن می پردازیم. آمار موجود در جدول شماره ۳ نشان از اختلاف بسیار زیاد بین مساکن محله و شهر به لحاظ برخورداری از خدمات اساسی شهری دارد. بر اساس این آمار درصد خانه های دارای آشپزخانه و حمام در محله مورد مطالعه ۳۴/۱ درصد و در سطح شهر خرم آباد ۷۸ درصد می باشد، در محله علی آباد ۳۱/۱ درصد خانه های دارای آب لوله کشی مجاز بوده که این میزان در سطح شهر ۹۷/۶ درصد می باشد، درصد مساکن دارای برق مجاز در محله ۵۹/۸ درصد و در شهر ۹۹/۱ درصد می باشد، در محله علی آباد ۱۳/۱ درصد خانه های دارای تلفن بوده اند درحالیکه این رقم در سطح شهر خرم آباد ۷۱/۵۵ درصد می باشد، درصد مساکن دارای گاز لوله کشی در محله ۹/۴۶ درصد و در شهر ۶۰/۳ درصد می باشد، درصد خانه های دارای کولر در محله ۲۰ درصد و در شهر ۸۵/۱۹ درصد می باشد، تعداد نفر به ازاء هر اتاق در محله ۴/۱۹ نفر و در سطح شهر ۱/۷۵ نفر می باشد و نهایتاً اینکه بناهای ساخته شده از مصالح نامرغوب در سطح محله علی آباد ۸۷/۴ درصد و در سطح شهر خرم آباد ۲۵/۱۴ درصد می باشد. آمار خود گویای اختلاف بسیار زیادی بین محله و شهر می باشد و شاخص های فوق در محله علی آباد نسبت به شهر خرم آباد دارای وضعیت نامطلوبی می باشند.

آزمون فرضیه

✓ فرضیه اول: به نظر می رسد بین شاخص های کیفی مسکن (کیفیت بنا، قدمت بنا، وسعت بنا و لوازم و تسهیلات ساختمان) در بافت حاشیه‌نشین شهر خرم آباد با امنیت حاکم رابطه معنی داری وجود دارد.

برای آزمون فرضیه تحقیق، جهت تعیین وجود رابطه بین متغیرهای مربوط به شاخص های کیفی مسکن و مؤلفه های مربوط به امنیت (خالی گذاشتن منزل به مدت چند روز، پارک اتومبیل به مدت طولانی، حمل پول نقد زیاد، ورود مواد مخدر به محله، اعتیاد، درگیری های خیابانی و ...)، از آزمون ضریب همبستگی اسپرمن استفاده شد. از آنجایی که فرضیه های تحقیق به صورت دو دامنه مطرح می شوند، H_0 و H_1 در ضریب همبستگی به صورت زیر تعریف می شوند:

$$\rho = 0 \quad \left\{ \begin{array}{l} H_0: \text{همبستگی معنی دار بین متغیرها وجود ندارد} \\ H_1: \text{همبستگی معنی دار بین متغیرها وجود دارد} \end{array} \right.$$

در اینجا H_0 وقتی تایید می شود که ضریب همبستگی به دست آمده در سطح ۰.۰۵٪ معنی دار نباشد، یعنی ضریب معنی داری بالاتر از ۰/۰۵ باشد. در غیر این صورت فرض H_1 تایید می شود، یعنی بین متغیرهای مربوطه رابطه یا همبستگی معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۴- رابطه بین درآمد و عمر واحد مسکونی

		درآمد ماهانه سرپرست	قدمت بنا
Spearman's rho درآمد ماهانه سرپرست	Correlation Coefficient	1	-.260**
	Sig. (2-tailed)		.002
	N	100	100
قدمت بنا	Correlation Coefficient	-.260**	1
	Sig. (2-tailed)	.002	
	N	100	100

برای آزمون این فرضیه از نتایج به دست آمده از آزمون سوالات پرسشنامه استفاده شده است. در همین راستا ابتدا شاخص های کیفی مسکن و مؤلفه های مربوط به امنیت مشخص شده، سپس با استفاده از آزمون ضریب همبستگی اسپرمن رابطه بین متغیرهای مربوطه به دست آمد. بر طبق جدول شماره ۴؛ نتایج آزمون بیانگر این است که بین متغیرهای مربوط به شاخص های کیفی مسکن با مؤلفه های مربوط به امنیت رابطه برقرار بوده و با سطح اطمینان ۰.۰۵٪ و ضریب معنی داری کمتر از ۰/۰۵ رابطه تأیید شده و نهایتاً اینکه H_1 تأیید و فرضیه مربوطه به اثبات رسید

نتیجه‌گیری

حاشیه‌نشینی پدیده‌ای است که در طول ۶۰-۷۰ سال گذشته در شهرهای بزرگ و متوسط ایران پدیدار شده است. به طور کلی حاشیه‌نشینی ناشی از تحولات اجتماعی، اقتصادی و روند شهرنشینی و شهرگرایی ناهمگون ایران، بویژه در نیم قرن اخیر به شمار می‌آید. خانوارها و افرادی که در حاشیه شهرها سکونت دارند، از نظر سکونت، بهداشت، خدمات عمومی و اجتماعی و تسهیلات زیربنایی شهری، در شرایطی نامطلوب و نامناسب به سر می‌برند و زندگی می‌کنند. حاشیه‌نشینان شهری به لحاظ ابعاد مختلف زندگی، یعنی کالبدی، اجتماعی و اقتصادی متمایز می‌شوند و در واقع از محروم‌ترین اقشار جامعه شهری به شمار می‌آیند.

در شهر خرم‌آباد ۵/۹۲ درصد از کل محدوده قانونی شهر، بافت‌های حاشیه‌ای می‌باشند که جمعیتی در حدود ۱۱۴۰۰۰ نفر را در خود جای داده‌اند. در این بین محله علی‌آباد یکی از محلات شهر خرم‌آباد است که از دو بخش حاشیه‌ای و فرسوده تشکیل شده، در این تحقیق بخش حاشیه‌ای این محله به لحاظ برخورداری از شاخص‌های کیفی مسکن مورد بررسی قرار گرفت، سپس امنیت اجتماعی این محدوده از شهر بررسی شد و در نهایت فرضیه تحقیق با استفاده از رابطه همبستگی اسپریمن مورد آزمون قرار گرفت. یافته‌های تحقیق نشان داد که محله علی‌آباد به لحاظ برخورداری از خدمات اساسی مسکن شهری (آب، برق، گاز، تلفن و غیره) در وضعیت نامطلوبی به سر برده و اختلاف فاحشی با میزان شاخص‌های مذکور در شهر خرم‌آباد دارد. که این مسئله لزوم توجه جدی مسئولین امر را جهت تدوین برنامه‌ای اجرایی و اصولی برای این بافت حاشیه‌ای شهر می‌طلبد. وجود فحشا، اعتیاد اکثر افراد محل به مواد افیونی و امنیت پایین محدوده به جهت وجود افراد بدهکار و عدم استقرار نیروی انتظامی در محدوده؛ نیز موارد مشاهده شده در محدوده مورد مطالعه از نقطه نظر امنیت اجتماعی بودند. نتایج حاصل از آزمون فرضیه نیز نشان داد بین شاخص‌های کیفی مسکن در محله حاشیه‌ای علی‌آباد در شهر خرم‌آباد و مؤلفه‌های مربوط به امنیت رابطه معنی‌داری وجود دارد.

منابع

- ۱- اطهاری، کمال، ۱۳۷۴، حاشیه نشینی در ایران، علل و راه‌حل‌ها، مجموعه مقالات دومین سمینار سیاست‌های توسعه مسکن در ایران، جلد اول.
- ۲- پاتر، رابرت. ب. و ایونز، سلی لوید، ۱۳۸۴، شهر در جهان در حال توسعه، ترجمه کیومرث ایراندوست و میترا احمدی، تهران، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور.
- ۳- پژوهشکده اقتصاد، دانشکده تربیت مدرس، ۱۳۸۴، طرح جامع توسعه استان لرستان (بخش: جامعه شهری)، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- ۴- پورمحمدی، محمدرضا، ۱۳۸۲، برنامه ریزی مسکن، چاپ دوم، انتشارات سمت.
- ۵- حاتمی نژاد، حسین، سیف الدینی، فرانک و محمد میره، ۱۳۸۵، بررسی شاخص‌های مسکن غیررسمی در ایران، نمونه موردی محله شیخ‌آباد قم، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۵۸.
- ۶- حاج یوسفی، علی، ۱۳۸۱، حاشیه نشینی شهری و فرایند تحول آن (قبل از انقلاب اسلامی)، فصلنامه هفت شهر، سال سوم، شماره هشتم.
- ۷- حبیبی، کیومرث، احمد پوراحمد و ابوالفضل مشکینی، ۱۳۸۶، بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری، انتشارات دانشگاه کردستان، چاپ اول.
- ۸- حسامیان فرخ، اعتماد، گیتی و محمدرضا حائری، ۱۳۷۷، شهرنشینی در ایران، چاپ سوم، تهران، انتشارات آگاه.
- ۹- سازمان نوسازی و بهسازی شهر خرم‌آباد، ۱۳۸۶، طرح پیشنهادی و ساماندهی بافت حاشیه‌ای محله علی‌آباد خرم‌آباد.
- ۱۰- شکوئی، حسین، ۱۳۷۳، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، چاپ پنجم، تهران، انتشارات سمت.
- ۱۱- صرافی، مظفر، ۱۳۸۱، به سوی نظریه‌ای برای ساماندهی اسکان غیررسمی - از حاشیه‌نشینی تا متن شهرنشینی، فصلنامه هفت شهر، سال سوم، شماره هشتم.
- ۱۲- عابدین درکوش، سعید، ۱۳۶۴، درآمدی بر اقتصاد شهری، تهران، انتشارات مرکز نشر دانشگاهی.
- ۱۳- عظیمی، ناصر، ۱۳۸۱، پویای شهرنشینی و مبانی نظام شهری، تهران، نشر نیکا.
- ۱۴- قاسمی، سید فرید، ۱۳۷۵، تاریخ خرم‌آباد، انتشارات افلاک.
- ۱۵- گروه آموزشی جغرافیای استان لرستان، ۱۳۷۶، جغرافیای استان لرستان.
- ۱۶- مخبر، عباس، ۱۳۶۳، ابعاد اجتماعی مسکن، انتشارات برنامه و بودجه.
- ۱۷- نیرو، محمدرضا، ۱۳۸۷، بررسی پیامدهای مهاجرت از نظر ابعاد مختلف حاشیه نشینی و سازگاری در شهر شیراز، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

18- Gootdiener, M. & Buddy, L. (2005) Key Concepts in Urban Studies, sage publication: London, Thousandoaks, New Dehli.

19- Hall, P. & Ulrich, P. (2000). Urban Future 21. A Global Agenda for Twenty First Century Cities, E & FN, Spone, London.

20- Hewitt, W.E. (1998). The Role of International Municipal Cooperation in Housing the Developing World's Urban Poor's the Toronto-Sao Paulo Example, Habitat International, vol. 22.

21- King, P. & Aldershod, A. (2005). A social philosophy of hosing. Habitat International, vol. 29.

22- UN-Habitant (2005). Slums of the Word, the face of urban poverty in the new millennium. (Www.unhabitat. Org).

23- Rice, James. (2008). the Urbanization of Poverty and Urban Alum Prevalent E: the impact of the built environment on the population- level patterns of social wellbeing in the earth's development countries, research in the Sociology of Health Care, vol. 26.

24- Westaway, Margaret S. (2006) A Longitudinal Investigation of Satisfaction with Personal Soweto. Environmental Quality of Life in an Informal South African Housing Settlement, Doorknob, Habitat International, vol. 30.

25- UNDP (19997). Human Development Report, New York: Oxford University Press.

26- Hodder, R. (2000). Development Geography London: Routledge.

27- <http://www.wikipedia.org/>

Archive of SID